

FAZEKAS ANNA – HAMARICS ESZTER

Az ifjúsági gazdasági státusz, lakhatási jellemzők kockázatai és az otthonteremtési támogatások a felzárkózó települések metszetében

TANULMÁNY

DOI: 10.56699/MT.2024.1.4

ABSZTRAKT

Az ifjúsági generáció nehézségei a munkaerőpiaci jelenlétet, a családalapítást, a gyermekvállaláshoz kötődő döntéseiket és lakhatási viszonyait is érintik. A hátrányos helyzetű településeken élő fiatalok életében mindezek a folyamatok más lehetőségekkel párosulnak, mint nagyvárosi kortársaik esetében, ami különösképp igaz a különböző otthonteremtési támogatások vonatkozásában, hiszen ezek feltételeit nem szociális alapon határozták meg, a lakhatási szegénységben élők nagy része számára e támogatások nem érhetők el. Az országos, nagymintás ifjúságkutatások, adatfelvételek eredményei révén, melyeket kiegészítenek a Felzárkózó települések program (FETE) adatgyűjtései, illetve az otthonteremtési támogatások adatai, keretben próbáljuk felvázolni az ifjúság lakhatási, gazdasági kitettségét. Ezzel azt szeretnénk elérni, hogy az ifjúsági makroadatokat a lokális adottságok, illetve a FETE szemszögéből értelmezzük, valamint ezek hozzájáruljanak az ifjúsági helyzetkép diverz leírásához.

KULCSSZAVAK: lakhatás, lakhatási szegénység, felzárkózó települések, ifjúság, családpolitika

Az ifjúsági generáció nehézségei a munkaerőpiaci jelenlétet, a családalapítást és a gyermekvállaláshoz kötődő döntéseiket, valamint a lakhatási viszonyait is érintik. Közben a fiatal felnőttek kutatása terén egyre jellemzőbb a posztadoleszcencia mint az elhúzóó önállósodás vizsgálata, addig ennek differenciált megjelenési formái kevésbé hang-

súlyosak. A hátrányos helyzetű településeken élő fiatalok életében az önállósodási folyamatok más lehetőségekkel párosulnak, mint nagyvárosi kortársaik esetében. Cikkünkben szeretnénk az országos, nagymintás ifjúságkutatások eredményei révén egyfajta keretben felvázolni az ifjúsági lakhatás gazdasági kitettségét, kiegészítve a Felzárkózó települések program adatgyűjtéseivel, másrészt a különböző kormányzati támogatások (például a babaváró hitel, a családi otthonteremtési kedvezmény, azaz a CSOK) igénybevételének jellemzőivel. Helyzetképet szeretnénk rajzolni a felzárkózó településeken élő fiatalok gazdasági kiszolgáltatottságáról a lakhatási kihívások és a gazdasági státusz metszetében. Az ifjúsági makroadatokat a lokális adottságok, a felzárkózó települések szemszögéből értelmezzük, ezáltal hozzájárulva az ifjúsági egzisztenciális kockázatok, valamint a gazdasági helyzetkép diverz leírásához.

ELMÉLETI KONTEXTUS

Magyarországon a gazdasági egyenlőtlenségek újratermelődése a rendszerváltást követően is meghatározó maradt (Ferge, 2000; Andorka, 2006; Éber, 2020). A társadalmi leszakadás, kizárás (exklúzió) háttérben a szegénység, az egyenlőtlenség, a(z) etnikai, nemi, vallási) diszkrimináció, a munkanélküliség, a hajléktalanság növekedése, illetve a kapcsolati háló széttöredeezése, felbomlása áll (Ferge, 2000). A hazai területi egyenlőtlenségek egy része globális, illetve lokális gazdasági és politikai folyamatokra vezethető vissza, melyek a háztartások vagyoni és lakhatási helyzetét alapjaikban határozzák meg (Hegedüs–Székely, 2022). Az ifjúsági életszakasz eseményeit, a felnőtté válás elhúzódását egzisztenciális kihívások kísérik, miközben a korosztályi problémaészlelés bizonytalanság, kilátástalanság köré épül (Csizmadia, 2018, 2022; Fazekas et al., 2019; Fazekas, 2023).

A 2019-ben indult Felzárkózó települések program (FETE) célja, hogy a KSH adatai alapján meghatározott háromszáz leghátrányosabb helyzetű településen komplex projektet valósítson meg, célzottan, a helyi igényeket és adottságokat figyelembe véve segítse az ott élőket. A program koordinátora és módszertani felelőse a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület, mely mellé több egyházi és civil karitatív szervezet csatlakozott (Kormány, 2019). A települések elhelyezkedésében szórás láthatunk, a sűrűsödések jellemzően Dél-Dunántúlon, valamint Észak- és Északkelet-Magyarországon tapasztalhatók. A lokális problémák nem egy okra vezethetők vissza, megoldásukba többféle eszközt, szolgáltatást, támogatást kell bevonni: a projekt több elemből áll, melyek kiegészítik egymást (FETE, é. n.). A felzárkóztatás egyik eleme szociális lakások építése, felújítása, a lakhatási körülmények javítása, ennek megvalósításáért a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület és a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Alapítvány konzorciuma felel (MMSZA, 2022).

A lakhatási szegénység ENSZ által megfogalmazott definíciója a lakhatás jogi biztonságát, a lakásminőséget, a lakhatás megfizethetőségét, a megfelelő lakhatási lehetőségek elérhetőségét, a lakások elhelyezkedését, valamint a sérülékeny csoportok lakhatási helyzetét tekinti meghatározónak (Refworld, 1991), és a lakhatási szegénység gyakran energiaszegénységgel társul (Horváth, é. n.). Hazai sajátosság, hogy nem mennyiségi ingatlanhiányról beszélünk, hiszen a lakott, illetve a nem lakott ingatlanok száma is folyamatosan nő (KSH, 2022).

Cikkünkben kiemeljük, hogy a különböző adatfelvételek során a fiatalok hogyan értékelték lakhatási helyzetüket, az életükben hogyan jelenik meg a lakhatási szegénység, illetve milyen ismeretekkel rendelkeznek az elérhető támogatásokról, mennyire férnek hozzájuk. A 2019-ben induló családvédelmi akcióterv keretében átalakított, illetve bevezetett családtámogatási intézkedések (babaváró támogatás, jelzáloghitel-elengedés, a CSOK kibővítése, például a feltételrendszert és a felhasználást tekintve, a falusi CSOK bevezetése) jelentősen növelték a hitelfelvételi hajlandóságot (Magyar Országgyűlés, 2019). Az elsődlegesen fiatalokat célzó családtámogatási változtatások a családtervezéssel és a gyermekvállalással kapcsolatos attitűdökre is hatással vannak (vö. Gábos, 2005). A szülőkről való leválás idejének kitolódása, azaz a posztadoleszcencia (Vaskovics, 2000; Somlai et al., 2007) nemcsak a szülőktől való elköltözést, az egzisztenciális függetlenedést, hanem a szubjektív önállósodást is érinti – míg a fiatalok biológiai érése egyre korábbra, a független életvitelhez szükséges társadalmi érettség egyre későbbre tehető (Fazekas, 2023).

A fiatalok eladósodási hajlandóságára a kormányzati intézkedések bevezetése mellett számos külső tényező is hatással van. A 2000-es évek világgazdasági eseményei között jócskán volt olyan, mely még a stabil anyagi helyzetű családokat is megtépázta, nemhogy azokat, akik a pénzügyileg sérülékeny rétegbe tartoznak. Ez a sérülékenység nemcsak a túlzott eladósodást jelentheti, hanem például a havi kiadások rendezésével, a lakbér vagy a közüzemi számlák kifizetésével, illetve az élelmiszer-vásárlással kapcsolatos pénzügyi problémákat is (Anderloni et al., 2012). A hátralékos és pénzügyileg sérülékeny háztartások különböző társadalmi, kulturális és gazdasági tényezők alapján földrajzilag is elkülönülnek. A Németh Erzsébet és munkatársai (2018) által vizsgált pénzügyisérülékenység-mutató értékében az egyes régiók közötti szignifikáns különbség ellenére sem egyértelmű az összefüggés a régiók fejlettsége, az ott élők átlagos jövedelmi szintje és a pénzügyi sérülékenység mértéke között. Attitűdbéli okai is lehetnek az effajta sérülékenységnek, például a hosszú távú tervezés, megfontoltság hiánya a pénzügyi döntésekben, a felkészültség, a pénzügyi eszközök használatának alacsony volta vagy a nagyfokú kockázatvállalás, a bizalom a szerencséiben (például a szerencsejátékban).

A MAGYARORSZÁGI FIATALOK GAZDASÁGI HELYZETÉNEK JELLEMZŐI

A magyarországi fiatalok élethelyzetéről átfogó képet adnak a 2000 óta négyévente megvalósuló országos, ifjúsági fókuszú adatgyűjtések hullámai (Ifjúság2000, Ifjúság2004, Ifjúság2008, Magyar Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság Kutatás 2016, Magyar Ifjúság Kutatás 2020). Az életmóddal, a preferenciákkal és a státusszal kapcsolatban kaphatunk információt a 15–29 éves fiatalokról és attitűdjeikről, melyek legfontosabb elemeit a következő fejezetekben mutatjuk be. Bizonyos témaköröket országos adatbázisokkal, illetve nem csak fiatalokra vonatkozó kutatások eredményeivel egészítettünk ki.

A legutóbbi ifjúságkutatás (Magyar Ifjúság 2020) eredményei szerint a vizsgált korosztály fele (51%) aktív kereső, négytizedük (38%) tanuló, inaktívnak pedig egytizedük tekinthető (11%).

A megkérdezettek többségének (68%) nincsenek rendszeres anyagi gondjai, azonban negyedük esetében nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása, minden huszadik fiatal családjában pedig rendszeresek az anyagi jellegű lemondások (5%). Egy év viszonylatában a válaszadók 40 százaléka tudott beszámolni olyan hónapról, amikor annak végére a családnak elfogyott a pénze. Közülük minden harmadik fiatal (33%) családjának életében ez legalább kéthavonta előfordult. Ezek alapján nem meglepő, hogy a 15–29 éves fiataloknak mindössze 14 százaléka számolt be arról, hogy rendszeresen félre tud tenni, 44 százaléku csak alkalmanként, 33 százaléku pedig egyáltalán nem tud takarékoskodni. Az anyagi kiszolgáltatottságot tekintve az látható, hogy egy szűk réteg törleszt valamilyen hitelt: diákhitele három, más törlesztése tíz százalékuknak van.

A kutatási adatok szerint a 15–29 éves fiatalok 68 százaléka az év jelentős részében a szüleinél él, saját lakása vagy háza mindössze 19 százalékuknak van, ezzel összefüggésben a gazdasági függetlenedés a vizsgált korosztály 31 százaléka jellemző, többségük (69%) anyagi értelemben nem önálló, szüksége van szülei támogatására. Az átlagos háztartásméret 3,48 fős, a leggyakoribb a háromfős háztartás (34%).

A vizsgált korosztály 73 százaléka nőtlen/hajadon, 11 százaléku házasságban, 16 százaléku pedig élettársi kapcsolatban él. Gyermekke 13 százalékuknak van, átlagosan huszonhárom éves korban vállalták az elsőt. A gyermektelen fiatalok 11 százaléka nem is tervez gyermeket vállalni, az átlagos tervezett gyermekszám 1,77 (módusz: 2). A családpolitikai intézkedésekről a korosztály többsége hallott, ugyanakkor az informáltság nem feltétlenül jelenti az adott támogatás igénybevételét is, ahogyan azt az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat: A családpolitikai intézkedések ismerete, igénybevétele a 15–29 évesek körében (%)

Támogatástípus	Hallott róla (n = 1955–1966)	Igénybe veszi (n = 864–1253)
Gyermekvállalás esetén a diákhitel-tartozás mérséklése/elengedése	50	5
Diplomás gyed / gyed extra	49	7
CSOK	84	8
Babaváró támogatás	73	10
Első házasság adókedvezménye	58	13
Családi adókedvezmény	69	14

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020

A lakhatási adottságok tekintetében a 15–29 évesek 82 százaléka ítéli megfelelőnek a lakáskörülményeit, 18 százaléku elégedetlen. A 2020-as adatfelvétel kérdezőbiztosaitól kapott jelzésekből az is kiderül, hogy a vizsgált fiatalok három százalékának lakásánál volt látható aladúcolás, vakolatomlás pedig a tizedüknél (belső öt százalék, külső nyolc százalék).

A lakhatáshoz kapcsolódó nehézségek és kihívások mint korosztályi problémák a 15–29 éveseknek mindössze négy százalékánál fogalmazódtak meg meghatározó-

ként. A lakóhelyet illetően a megkérdezetteknek mindössze 26 százaléka nyilatkozott úgy, hogy kedvezők az elhelyezkedési lehetőségek. A lakóhely településének elhagyását a korosztály 21 százaléka tervezi, 50 százaléka nem, 23 százaléka bizonytalan.

A szubjektív státusz és az életkörülmények kapcsolata

Amennyiben gyermekkori traumák előfordulását vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy az egyik szülő elvesztése, a szülők válása, a szülő állásvesztése, valamint a családot érintő súlyos anyagi veszteség a rendszeres lemondással élő fiatalok családjában fordul elő a legnagyobb eséllyel. Ugyanakkor a jövedelem pontos beosztására kényszerülő fiatalok körében is az átlagnál gyakoribb mindezen életesemények előfordulása (2. táblázat). Különösen az egzisztenciális veszteségek terén mérhető kiemelt veszélyeztetettség a legrosszabb anyagi helyzetben lévő fiatalok körében. A szülő/nevelőszülő állásvesztése, valamint a családot érintő anyagi veszteség hat-nyolcszor nagyobb eséllyel fordul elő a lemondással élők körében, mint a rendszeres anyagi gondok nélkül élők között.

2. táblázat: Életesemények előfordulása a szubjektív státusz metszetében
(%; n = 7761–7801; $p \leq 0,001$)

Életesemények	Nincsenek anyagi gondjaik	Nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása	Rendszeres lemondásokkal élnek	Teljes minta
Meghalt az édesapja vagy az édesanyja	3	4	8	3
Elváltak a szülei	9	13	19	10
Elvesztette a munkahelyét a szülője vagy a nevelőszülője	5	9	31	8
Súlyos anyagi veszteség érte a családjukat	4	8	34	6

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020

Ha a családi környezet kitettségén túl tekintünk a fiatalok általános helyzetére, több aspektus esetében is meg lehet ragadni hasonló kockázatokat (3. táblázat). Azt olvashatjuk ki az adatok metszetéből, hogy a főtevékenység és a szubjektív státusz között van összefüggés: a tanuló és a munkavállaló fiatalok vannak jobb helyzetben, körükben az országos arány alatti a rendszeres lemondásokkal élők aránya. Ezzel szemben a NEET-fiatalok (Not in Education, Employment, or Training – akik nem tanulnak és nem is dolgoznak) körében a teljes mintabeli aránynál három és félszer nagyobb a legrosszabb státusz előfordulásának esélye.

3. táblázat: A főtevékenység és a szubjektív státusz kapcsolata
(%; n = 7822; p ≤ 0,001)

Főtevékenység	Nincsenek anyagi gondjaik	Nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása	Rendszeres lemondásokkal élnek	Teljes minta
Tanuló	41	31	25	38
Munkavállaló	52	54	39	52
Egyik sem (NEET-fiatal)	7	15	36	11

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020

A legmagasabb befejezett iskolai végzettség esetében szintén mérhető összefüggés a szubjektív státusszal (4. táblázat). A legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében több mint kétszer nagyobb az esélye annak, hogy rendszeres lemondásokkal éljenek, mint a teljes mintában. A diplomások körében ugyanez az arány mindössze két százalék, ami az országos aránynak nagyjából az egyhatoda.

4. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség és a szubjektív státusz kapcsolata
(%; n = 7834; p ≤ 0,001)

Legmagasabb befejezett iskolai végzettség	Nincsenek anyagi gondjaik	Nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása	Rendszeres lemondásokkal élnek	Teljes minta
Legfeljebb nyolc általános iskolai osztály	24	30	61	28
Szakmunkás végzettség	14	24	20	17
Érettségi	46	38	17	43
Diploma, PhD	16	8	2	13

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020

Amennyiben a szociodemográfiai háttéren túl az attitűdök szintjén vizsgáljuk a szubjektív státusz hatását, szintén láthatunk összefüggéseket. Az egyik ilyen aspektus, hogy a lakóhelyhez kapcsolódó elhelyezkedési lehetőségek megítélése („*Tapasztalatai szerint milyenek most az elhelyezkedési lehetőségek az Ön lakóhelyén és a környékén azzal a végzettséggel és szakképzettséggel, amellyel Ön rendelkezik / amilyen végzettséggel Ön iskolai befejezése után rendelkezni fog?*”: 1 = nagyon kedvezőtlenek; 5 = nagyon kedvezőek) függ a szubjektív státustól. Minél rosszabb anyagi státuszú egy fiatal, annál kedvezőtlenebbnek ítéli meg lakóhelyének munkahelyszerzéshez kapcsolódó adottságait (nincsenek rendszeres anyagi gondjaik: 3,0; nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása: 2,8; rendszeres lemondásokkal élnek: 4,5).

dásokkal élnek: 2,1; teljes minta: 2,9). A jelenlegi életszínvonallal és az aktuális anyagi helyzettel való elégedettséget tekintve is hasonló együtt járás tapasztalható (5. táblázat). Minél rosszabb anyagi helyzet jellemzi a fiatalokat, annál alacsonyabb az elégedettségük mértéke.

5. táblázat: A jelenlegi életszínvonallal és anyagi helyzettel való elégedettség és a szubjektív státusz kapcsolata

(átlagok: 1 = egyáltalán nem elégedett; 5 = teljes mértékben elégedett; $n = 7804 - 7809$; $p \leq 0,001$)

	Nincsenek anyagi gondjaik	Nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása	Rendszeres lemondásokkal élnek	Teljes minta
Jelenlegi életszínvonal	3,8	3,4	2,7	3,7
Anyagi helyzet	3,7	3,2	2,4	3,5

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020

Az ifjúsági korosztályt érintő problémák észlelése terén főként az egzisztenciális nehézségek kerültek fókuszba a 15–29 éves korosztály körében, éppen ezért a szubjektív anyagi helyzet, ez esetben annak esetleges befolyása nagy jelentőségű lehet. Az adatok elemzéséből kitűnik, hogy van összefüggés a vizsgált tényezők között. Az egzisztenciális nehézség korosztályi problémaként való említése a szubjektív anyagi helyzet romlásával növekszik: a rendszeres lemondásokkal élő fiatalok körében a legmagasabb azok aránya

(57%; nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása: 51%; nincsenek rendszeres anyagi gondjaik: 43%; teljes minta: 46%), akik ilyen jellegű nehézségeket diagnosztizálnak korosztályi szinten.

Az egzisztenciális nehézség korosztályi problémaként való említése a szubjektív anyagi helyzet romlásával növekszik: a rendszeres lemondásokkal élő fiatalok körében a legmagasabb azok aránya (57%; nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása: 51%; nincsenek rendszeres anyagi gondjaik: 43%; teljes minta: 46%), akik ilyen jellegű nehézségeket diagnosztizálnak korosztályi szinten.

Amennyiben a családtámogatások ismeretét vizsgáljuk, azt tapasztalhatjuk, hogy bizonyos esetekben van jelentősége a szubjektív státusznak (6. táblázat). Egyértelműen látszik, hogy a kiszámíthatatlanabb helyzetben élő fiatalok sokkal kisebb eséllyel hallanak ilyen jellegű információkról, mint stabilabb anyagi helyzetben élő kortársaik. Fontos azonban azt is látni, hogy mind a diákhitel, mind a diplomás gyed / gyed extra lehetősége a felsőfokú végzettséget szerzett fiatalokat célozza, így nem meglepő, hogy a legrosszabb státuszú fiataloknak mindössze a harmada értesült ezekről a családtámogatási formákról.

6. táblázat: A családtámogatási intézkedések ismeretének és a szubjektív státuszának a kapcsolata (%; n = 1915–1927; * $p \leq 0,05$, ** $p \leq 0,001$)

	Nincsenek anyagi gondjaik	Nagy odafigyelést igényel a jövedelmek beosztása	Rendszeres lemondásokkal élnek	Teljes minta
Gyermekvállalás esetén a diákhiteltartozás mérséklése/ elengedése**	51	49	32	50
Diplomás gyed / gyed extra*	50	49	35	49
Első házások adókedvezménye*	60	58	46	59

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020

IFJÚSÁGI LAKHATÁSI KÖRÜLMÉNYEK A FETE-ADATGYŰJTÉSEK ALAPJÁN

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat 2021 óta végez kérdőíves adatgyűjtést a FETE-programba bekapcsolódó települések háztartásaiban. A 2023 novemberében rendelkezésünkre bocsátott adatbázis nyolc háztartás mintáját tartalmazta, ebből – az ifjúságkutatások hagyományaihoz igazodva – a 15–29 éves fiatalok lakhatási adottságait, lakhatáshoz kapcsolódó hátrányait ismertetjük a továbbiakban.

A gazdasági sérülékenységet tekintve elmondható, hogy a megkérdezett fiatal háztartások 11 százalékának van áruhitel, hét százalékuknak lakáshitelle, két százalékuknak gépkocsihitelle, 28 százalékuk pedig egyéb hitele. Esetükben a családi, baráti tartozások (12%), illetve a közműhátralékok felhalmozása jellemző (a különböző szolgáltatások esetében átlagosan tíz százalék). A vizsgált háztartások 13 százalékával fordult elő a felmérés előtti egy évben, hogy havonta kölcsön kellett kérniük, és mindössze 27 százalékukról mondható el, hogy egyáltalán nem szorultak erre. Jellemzően a családi kölcsön dominál (59%), emellett azonban nagyjából kilencedük banki hitelt vesz igénybe (12%), hetedük pedig magánszemélytől kér támogatást kamatmentes formában, további négy százalékuk utóbbit tekintve kamat visszafizetésére is kényszerül.

Az egzisztenciális helyzet értékelése többféle szempont alapján vizsgálható: a felsorolt állítások közül a háztartási gépek cseréjének esedékessége a legjellemzőbb az elemzett háztartások körében. Bizonytalan jövedelmek a háztartások 53 százalékánál fordulnak elő, mindössze negyedüknek van valamiféle tartaléka, és ruházkodásra kevesebbeknek jut, mint étkezésre vagy a gyermekek ellátására. Az adósságukból fakadó konfliktusokkal az elemzett háztartások 12 százalékának kell megküzdenie (7. táblázat).

7. táblázat: Egzisztenciális jellemzők előfordulása a 15–29 évesek háztartásaiban
(%, n = 1002–1015)

A legtöbb háztartási eszközüket, gépüket cserélni kellene.	57
Jövedelmük havonta változik a munkalehetőségektől függően.	53
Jól felszerelt a háztartásuk, megvan szinte mindenük.	44
Előfordul, hogy nem jut pénz a legszükségesebb ruházati cikkekre.	40
Van a háztartásban olyan felnőtt, akinek nincs jövedelme.	39
Vannak tartalékaik váratlan kiadásokra és helyzetekre.	26
Előfordul, hogy nem jut pénz a gyermek(ek) megfelelő ellátására.	25
Előfordul, hogy nem jut pénz ennivalóra.	20
Adósságtörlesztés miatt konfliktusba kerültek.	12

Forrás: FETE-adatbázis

A tulajdonviszonyok tekintetében a saját tulajdon a legjellemzőbb: a megkérdezettek 63 százaléka él saját lakásában/házában, 24 százalékuk szívességi ingatlanhasználóként lakik például egy rokonánál vagy barátjánál, magánszemélytől öt százalékuk bérel, állami/önkormányzati tulajdont pedig négy százalékuk. A 15–29 évesek által lakott ingatlanok átlagos mérete 81,7 négyzetméter, az egy háztartásban élők átlagos száma 4,5 fő.

A lakások komfortfokozata összetett képet mutat, a legtöbb komfortosként jellemezhető, azonban a vizsgált háztartások háromtizede komfort nélkülüként írható le (8. táblázat).

8. táblázat: A lakások komfortfokozata a 15–29 évesek háztartásait tekintve
(%; n = 1007)

Komfort nélküli	29
Félkomfortos	11
Komfortos	43
Összkomfortos	17

Forrás: FETE-adatbázis

A szobák helyiségeit tekintve az látható, hogy a legtöbb elemzett háztartásból hiányzik a nappali és a gyerekszoba (9. táblázat). A lakáson belüli vécé és a fürdő sem jellemző mindenhol, azonban konyha és háló szinte az összes háztartásban van.

9. táblázat: A lakások helyiségei a 15–29 évesek háztartásait tekintve
(%; n = 919–1020)

Konyha	98
Hálószoba	98
Fürdőszoba	72
Vécé a lakáson belül	70
Nappali	55
Gyerekszoba	53

Forrás: FETE-adatbázis

A lakások közművesítettsége terén a vezetékes áram a legelterjedtebb, valamint a hálózati vízvezeték (10. táblázat). Ugyanakkor az elemzett háztartások kétharmadában ásott vécé van a kertben.

10. táblázat: A lakások közművesítésének megléte a 15–29 évesek háztartásaiban
(%; n = 1022–1030)

Vezetékes áram	94
Hálózati vízvezeték	74
Ásott vécé (budi) a kertben	63
Szennyvízcsatorna	44
Vezetékes gáz	25

Forrás: FETE-adatbázis

Nagyjából minden második háztartásnál van hőszolgáltatás, ahogyan a gáz-tüzelésű cirkóval, villanybojlerrel vagy hagyományos fűtőanyaggal való vízmelegítés is minden második háztartásra jellemző. Minden második ingatlanba be van vezetve a gáz, ahogyan a palackos gáz is, valamint a hagyományos tüzelőanyagok használata szintén minden második háztartásra jellemző. A háztartások többsége hagyományos tüzelőanyagot használó kályhával fűt, központi fűtéssel, kazánnal mindössze az elemzett háztartások 13 százaléka rendelkezik. Fontos kiemelni, hogy a háztartások kilenc százalékában egyéb tüzelőanyaggal (például ruhával, szeméttel) fűtenek.

A háztartások felszereltségét tekintve a legelterjedtebbnek a hűtő (96%), a televízió (95%), a tűzhely/sparhelt (95%) és a mosógép (89%) tekinthető. Megfelelő világítás az elemzett háztartások kilenczetedében (92%) van, elegendő ágygal 85 százalékuk rendelke-

zik, elegendő szekrény 79 százalékuknál, asztal elegendő székekkel pedig 82 százalékuknál lehethető fel.

Az ingatlanok 38 százaléka szegregátumban található. Vakolatomlás az elemzett háztartások 42 százalékánál az épületen kívül, 30 százalékuknál az épületen belül, jelentős beázás a háztartások 27 százalékánál, betört ablak 25 százalékuknál, míg az épületet érintő aládúcolás 12 százalékuknál volt tapasztalható.

A felzárkózó településeken élők hozzájárulása az otthonteremtési támogatásokhoz

A célzott támogatások (különösen a falusi CSOK) jelentősen fellendítették a kisebb településeken zajló ingatlanvásárlások, illetve -felújítások számát (MNB, 2023). A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Otthonteremtés csoportja a FETE lakóit segíti abban, hogy az elérhető családtámogatásokat igénybe tudják venni: megismertetik velük a jogosultsági feltételeket, közvetítenek a pénzügyintézet és az ügyfél között, támogatást nyújtanak az ügyintézés folyamatában (például dokumentumok beszerzése), illetve segítenek olyan kivitelezőt találni, aki elvállalja és adott esetben bizalmi alapon elvégzi az utófinanszírozott munkákat. A csoport vezetője elmondta, hogy két és fél év alatt már 250 családot segítettek hozzá a CSOK-hoz, illetve falusi CSOK-hoz, valamint a babaváró hitelhez, így kétmilliárd forint – túlnyomórészt vissza nem térítendő – forrást sikerült bevonni e családok lakhatásának javításába.

„A CSOK igénybevétele a Felzárkózó települések programban részt vevő 118 településen” című gyorsjelentés adatai szerint az ott élők által igénybe vett támogatások esetében a szerződést megkötők kora 2,68-dal alacsonyabb volt az országos átlagnál (35,9 év és 33,22 év). A szerződéskötés évében a legfiatalabb szerződő tizennyolc, a legidősebb hatvankilenc éves volt. A vállalt gyermekek száma az elemzett családok esetében átlagosan 2,4, mely 0,8-dal magasabb az országos átlagnál. Ezzel szemben újabb gyermeket a szerződéskötések közel kétharmadában nem vállaltak, ami öt százalékponttal meghaladja az országos arányt. A támogatások összege a felzárkózó településeken összesen több mint négy milliárd forint volt, ami szerződésenként átlagosan 5 709 301 forintot jelentett. A támogatások típusai a következőképpen alakultak: nyolcvan százalékukat kistelepülésen vagy külterületen található ingatlan megvásárlása vagy korszerűsítése céljából (falusi CSOK) igényelték (114 településen érhető el), ötödüket használt ingatlan vásárlására vagy felújítására fordították, s összesen négy esetben új lakás vagy ház vételére (KINCS, 2022).

A fenti adatokat tovább árnyalja az Otthonteremtés csoport vezetőjének kiegészítése a gyermekek számát tekintve:

- jóváhagyott CSOK-ügyletekhez kapcsolódó meglévő gyermekek száma: 627;
- jóváhagyott CSOK-ügyletek kapcsán vállalt gyermekek száma: 64;
- jóváhagyott CSOK-ügyletekhez kapcsolódó tartósan beteg gyermekek száma és aránya (ahol az ápolási díjra való tekintettel kapott a család CSOK-támogatást): 24, ami az összes jóváhagyott CSOK-ügylet 11 százalékát jelenti.

KÖVETKEZTETÉSEK

A nagymintás ifúságkutatások eredményei rávilágítanak, hogy a szubjektív státusz tekintetében legrosszabb helyzetben élők több hátránnyal is küzdenek – így az iskolai végzettség, az egzisztenciális elégedettség vagy a gyermekkori traumák előfordulása terén. Ennek következtében a fiatalkort érintő egzisztenciális kockázatok ellensúlyozása, valamint az ebből fakadó hátrányok leküzdése nagy terhet ró a legbizonytalanabb helyzetben élőkre.

A FETE-adatbázisból nyilvánvaló, hogy a lakóhely gazdasági adottságai nagyban befolyásolják az egzisztenciális lehetőségeket a lakhatás terén is. A lakóhelyhez kapcsolódó negatív jellemzők, hiányosságok valószínűsítik az eladósodást, valamint a másoknak való kiszolgáltatottságot (legyen szó például lakhatásról vagy anyagi támogatásról). Azt is fontos látni, hogy a lakhatás hiányos adottságai sok esetben párosulnak az egészségre is ártalmas jellemzőkkel (például penészes ingatlanok, a megfelelő étkezés biztosításának elmaradása, a szennyvízelvezetés hiánya). A nem megfelelő életkörülmények súlyos következményekkel járhatnak, melyekre többféle, az adott élethelyzethez legjobban igazodó megoldást kell találni rövid (fecskelakás, szolgálati lakás, krízisingatlan stb.), illetve hosszú távon (önkormányzati bérlakásprogram, szociális lakásügynökség, célzott kormányzati támogatások ingatlanvásárlásra stb.).

Bizonyos állami támogatások a felzárkózó településeken élők egy része számára is elérhető közelebbe kerültek. Voltak olyan családok, melyek egyedül járták végig az igénylés folyamatát, ugyanakkor kiemelkedő azon esetek száma, amikor egy segítő szakember közvetítésével valósultak meg az ügyletek. Egy köztes szakember bevonásával növelhető az igénylések sikeressége, megkönnyíthető a szereplők kapcsolattartása (ügyfél, pénzügy, kivitelező), illetve gördülékenyebbé tehető az igénylés menete (például dokumentumok beszerzése, kivitelező kiválasztása). Fontos megjegyezni, hogy a különböző támogatott konstrukciók feltételrendszerét nem szociális alapon határozták meg, a lakhatási szegénységben élők jelentős része számára az otthonteremtési támogatások nem érhetőek el.

A nem megfelelő életkörülmények súlyos következményekkel járhatnak, melyekre többféle, az adott élethelyzethez legjobban igazodó megoldást kell találni rövid (fecskelakás, szolgálati lakás, krízisingatlan stb.), illetve hosszú távon (önkormányzati bérlakásprogram, szociális lakásügynökség, célzott kormányzati támogatások ingatlanvásárlásra stb.).

Ábrajegyzék

1. táblázat: A családpolitikai intézkedések ismerete, igénybevétele a 15–29 évesek körében. Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020.
2. táblázat: Életesemények előfordulása a szubjektív státusz metszetében. Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020.
3. táblázat: A főtevékenység és a szubjektív státusz kapcsolata. Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020.
4. táblázat: A legmagasabb iskolai végzettség és a szubjektív státusz kapcsolata. Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020.
5. táblázat: A jelenlegi életszínvonalal és anyagi helyzettel való elégedettség és a szubjektív státusz kapcsolata. Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020.
6. táblázat: A családtámogatási intézkedések ismeretének és a szubjektív státusznak a kapcsolata. Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020.
7. táblázat: Egzisztenciális jellemzők előfordulása a 15–29 évesek háztartásaiban. Forrás: FETE-adatbázis.
8. táblázat: A lakások komfortfokozata a 15–29 évesek háztartásait tekintve. Forrás: FETE-adatbázis.
9. táblázat: A lakások helyiségei a 15–29 évesek háztartásait tekintve. Forrás: FETE-adatbázis.
10. táblázat: A lakások közművesítésének megléte a 15–29 évesek háztartásaiban. Forrás: FETE-adatbázis.

Felhasznált irodalom

- ANDERLONI, LUISA – BACCHIOCCHI, EMANUELE – VANDONE, DANIELA (2012): Household financial vulnerability, An empirical analysis, *Research in Economics*, 66 (3), 284–296.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.rie.2012.03.001>
- ANDORKA RUDOLF (2006): *Bevezetés a szociológiába*, Budapest, Osiris.
- CSIZMADIA ZOLTÁN (2018): Anyagi helyzet – gazdasági erőforrások, in NAGY ÁDÁM (szerk.): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*, Budapest, Excenter Kutatóközpont, 178–203.
- CSIZMADIA ZOLTÁN (2022): Az ifjúság anyagi helyzete, in NAGY ÁDÁM (szerk.): *A lábjegyzeten is túl, Magyar ifjúságkutatás 2020*, Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont, 134–161.
- ÉBER MÁRK ÁRON (2020): *A csepp, A félperifériás magyar társadalom osztályszerkezete*, Budapest, Napvilág.

- FAZEKAS ANNA (2023): A státuszészlelés hatása a jövőtervezésre és családalapításra, in CSEPELI GYÖRGY – ÖRKÉNY ANTAL (szerk.): *kötő-jelek 2023, Válogatás az ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola műhelytanulmányaiából*, Budapest, ELTE TáTK, 8–21., https://tat.k.elte.hu/dstore/document/2496/TaTK_Kotojelek_2023.pdf (letöltve: 2024. 01. 21.).
- FAZEKAS ANNA – NAGY ÁDÁM – MONOSTORI KRISTÓF (2019): Generációs problématerkép, A fiatalok legégetőbb problémái a 2016-os ifjúságkutatás alapján, *Szociálpedagógia*, 7 (13), 58–73.
- FERGE ZSUZSA (2000): A társadalom pereme és az emberi méltóság, *Esély*, II (1), 42–48., https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/79662/esely_2000_1_42.pdf?sequence=1 (letöltve: 2024. 01. 21.).
- FETE (é. n.): Felzárkózó települések, A programról, <https://fete.hu/a-programrol/> (letöltve: 2023. 12. 08.).
- FETE-ADATBÁZIS: EFOP-1.4.5-20-2020-00001 keretében felvett háztartási kérdőívek, fete.hu (letöltve: 2024. 01. 21.).
- GÁBOS ANDRÁS (2005): *A magyar családtámogatási rendszer termékenységi hatásai*, PhD-értekezés, Budapest, Budapesti Corvinus Egyetem, https://phd.lib.uni-corvinus.hu/79/1/gabos_andras.pdf (letöltve: 2024. 01. 21.).
- HEGEDÜS JÓZSEF – SZÉKELY JUDIT (2022): Lakásárak, jövedelmek és területi egyenlőtlenségek, in KOLOSI TAMÁS – SZELÉNYI IVÁN – TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (szerk.): *Társadalmi riport 2022*, Budapest, TÁRKI, 71–91., DOI: <https://doi.org/10.61501/TRIP.2022.4>
- HORVÁTH NÓRA (é. n.): Kőszén, papír, kinyílt társadalmi olló – Az energiaszegénység, *Energiaklub.hu*, <https://energiaklub.hu/cikk/koszen-papir-kinyilt-tarsadalmi-ollo-4947> (letöltve: 2023. 12. 10.).
- KINCS (2022): A CSOK igénybevétele a Felzárkózó települések programban részt vevő 118 településen, Gyorsjelentés, https://www.koppmariaintezet.hu/docs/CSOK_FeTe118_2021_elemzes.pdf (letöltve: 2023. 11. 20.).
- KORMÁNY (2019): 1404/2019. (VII. 5.) Korm. határozat a „Felzárkózó települések” hosszú távú programjának megalapozásáról, <https://njt.hu/jogszabaly/2019-1404-30-22> (letöltve: 2024. 01. 21.).
- KSH (2022): Népszámlálás 2022, <https://nepszamlalas2022.ksh.hu/> (letöltve: 2023. 12. 03.).
- MAGYAR IFJÚSÁG KUTATÁS 2020, <http://www.ncsszi.hu/ifjusag/magyar-ifjusag-2020> (letöltve: 2024. 01. 21.).
- MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS (2019): 2019. évi XXXII. törvény a családvédelmi akcióterv bevezetéséhez szükséges törvénymódosításokról, <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900032.TV#ljb0idc58c> (letöltve: 2024. 01. 21.).
- MMSZA (2022): Lakhatás RRF, <https://maltaialapitvany.hu/szakteruletek/lakhatas/lakhatas-rrf/> (letöltve: 2023. 12. 04.).

- MNB (2023): *Hitelezési folyamatok, 2023. szeptember*, <https://www.mnb.hu/letoltes/hitelezesi-folyamatok-2023-szeptember-hu.pdf> (letöltve: 2024. 01. 21.).
- NÉMETH ERZSÉBET – ZSÓTÉR BOGLÁRKA – BÉRES DÁNIEL (2018): A pénzügyi sérülékenység jellemzői a magyar lakosság körében az OECD 2018-as adatainak tükrében, *Pénzügyi Szemle*, 65 (2), 281–308., DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_2_8
- REFWORLD (1991): CESCR General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant, <https://www.refworld.org/pdfid/47a7079a1.pdf> (letöltve: 2023.12. 04.).
- SOMLAI PÉTER – BOGNÁR VIRÁG – TÓTH OLGA – KABAI IMRE (2007): *Új ifjúság, Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről*, Budapest, Napvilág.
- VASKOVICS LÁSZLÓ (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete, *Szociológiai Szemle*, 10 (4), 3–20.

Youth Economic Status, Housing Characteristics Risks and Housing Subsidies in the Developing Settlements

ABSTRACT

The difficulties faced by the younger generation also affect their participation in the labour market, starting a family, decisions to have children and their housing situation. Young people living in disadvantaged settlements have different opportunities than their urban counterparts, especially in the case of housing subsidies, as these are not socially based and are not available to the majority of people living in housing poverty. The results of the national, large-scale youth surveys and data collection are used to outline the housing and economic exposure of youth in a kind of framework, which is supplemented by the data collections of the "Developing Settlements" (Felzárkózó települések – FETE) and the data on the use of home creation subsidies. In doing so, we aim to interpret the youth macro-data from the perspective of local conditions, FETE, and to contribute to a diverse description of the youth situation.

KEYWORDS: housing, housing poverty, Developing Settlements, youth, family policy

FAZEKAS ANNA | Szociológus, tanulmányait az ELTE-n végezte, jelenleg a Szociológia Doktori Iskola doktorandusza. Tanársegéd a Gál Ferenc Egyetemen. 2016 óta szabadúszó kutatóként tevékenykedik.

HAMARICS ESZTER | Szociológus, tanulmányait Pécsen végezte. Jelenleg a Magyar Máltai Szeretetszolgálat Alapítvány munkatársa.